

УДК 327.5 (47+57)

ББК 66.061.4

**«ЗАМОРОЖЕНІ» КОНФЛІКТИ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ
ПРОСТОРІ ЯК ВИЯВ ІНСТИТУЦІЙНОЇ КРИЗИ ПОЛІТИКИ ЄС****І. І. Зельманович**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +38 (068) 05-15-042; e-mail: ivanzel@i.ua*

У статті аналізуються основні причини виникнення «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі. Зазначається, що попри значну і вагому роль, яку відіграють країни ЄС у вирішенні конфліктів, ключову позицію тут займає РФ, яка намагається використовувати, здавалося б, локальні конфлікти для реалізації своєї зовнішньополітичної стратегії.

Ключові слова: *конфлікт, «заморожені» конфлікти, пострадянський простір, врегулювання конфліктів, Російська Федерація, країни-члени ЄС.*

Розпад Радянського Союзу ознаменувався не тільки утворенням незалежних держав, але й появою на політичній карті світу нових конфліктогенних регіонів у вигляді самопроголошених Придністровсько-Молдавської Республіки, Нагірно-Карабахської Республіки, Республіки Абхазія, Південно-Осетинської Республіки. У 2014 році до цього переліку можна, на жаль, віднести і російсько-українське протистояння. При цьому конфлікт на сході та півдні нашої держави, все більше набуває ознак «замороженого» протистояння.

Актуальність даної теми обумовлена і тим фактом, що попри значну і вагому роль, яку відіграють ЄС та США у вирішенні конфліктів на пострадянському просторі, ключову позицію тут займає Росія, яка намагається використовувати, здавалося б, локальні конфлікти для реалізації своєї зовнішньополітичної стратегії. Що, власне, і є однією з складових в новому витку «холодного» протистояння, за яким світ вже спостерігав в минулому столітті. Проте сьогодні складається враження, що країни ЄС та США виявилися не зовсім готовими до тієї агресивної політики, яку проводить РФ на міжнародній арені і заручниками якої є більшість країн колишнього Радянського Союзу.

У вітчизняній та зарубіжній літературі розглядаються різноманітні підходи, щодо проблеми врегулювання та вирішення конфліктів. Вивченням конфліктів займаються в Інституті соціології НАН України, в Інституті стратегічних досліджень та інших наукових центрах. Відомими дослідниками в даній галузі є В. Горбулін, А. Большаков, О. Власюк,

А. Веселовський, М. Гордієнко, Л. Герасіна, Д. Сухіашвілі, Є. Жеребецький, Б. Кушнірук та багато інших.

Об'єкт дослідження – «заморожені» конфлікти в країнах пострадянського простору.

Предмет дослідження – механізми та способи врегулювання «заморожених» конфліктів.

Мета статті – полягає в розкритті місця та ролі, яку відіграють країни ЄС та РФ у вирішенні «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш нагальних і важливих питань, яке сьогодні стоїть на порядку денному у системі міжнародних відносин – є питання ефективного врегулювання збройних конфліктів. Адже «хто вмів впоратися з конфліктами шляхом їхнього визнання і регулювання, той бере під свій контроль ритм історії» [2, с. 42] – відзначав Р. Дарендорф.

Загалом у світі існує багато конфліктогенних регіонів чиї конфлікти з тієї чи іншої причини не вдається вирішити. Свою увагу ми звертаємо на пострадянський простір, де збройні конфлікти, що виникли ще на початку 90-х років на території Молдови, Грузії, Азербайджану, хоча і були призупинені, однак продовжують існувати у формі «замороженого» протистояння.

Тому, для кращого розуміння суті цих конфліктів, причин їхнього виникнення та власне механізмів, які б сприяли їх остаточному врегулюванню, спочатку варто окреслити основні хронологічні етапи розгортання даних конфліктів.

Рух у напрямку суверенітету теперішніх невизнаних держав (НД) Південного Кавказу та Придністров'я матеріалізується в 1990-і роки. Саме тоді були проголошені декларації про суверенітет Придністровської Молдавської Республіки (ПМР) – 1990 р., Нагірно-Карабахської Республіки (НКР) – 1992 р., Республіки Абхазія – 1990р. та Південно-Осетинської Республіки – 1992 рік [5, с. 20].

Нагірний Карабах розташований всередині мусульманського Азербайджану, але заселений переважно етнічними вірменами. З 1991 року Нагірно-Карабаська республіка воює з Азербайджаном за свою незалежність. В результаті війни загинуло майже 30 тисяч осіб, а ніким невизнана республіка з того часу тримається на плаву завдяки військовій та фінансовій підтримці Єревана і вірменської діаспори. Почалось усе 21 лютого 1988 року, коли в Єревані пройшов величезний мітинг на підтримку Карабаху. Наступного дня акція переросла у масові зіткнення, в результаті яких загинуло двоє азербайджанців, десятки людей було поранено. 10 грудня 1991 року в Нагірному Карабаху відбувся референдум, після якого в регіоні розпочалась повномасштабна війна між Азербайджаном і, фактично, Вірменією [6].

Не менш драматично розвивались події, під час грузино-осетинського протистояння, яке у 2008 році переросло у відкриту війну між РФ і Грузією.

Сучасна історія конфлікту розпочалась у 1989 році – після того, як рада народних депутатів Південно-осетинської автономної області Грузинської РСР прийняла рішення про її перетворення в автономну республіку. Слід зазначити, що парадю «маленьких суверенітетів» передувало, як пишуть деякі видання, віддане у 1988 році Горбачовим доручення КДБ сприяти міжетнічній дестабілізації в усіх союзних республіках, які потенційно бажатимуть вийти зі складу СРСР. Внутрішні міжетнічні конфлікти в союзних республіках мали дати змогу центральній владі, з одного боку, виступати в ролі «миротворця» й посередника, з другого – погрожувати національним елітам цих республік розколом і відокремленням частини їх територій. Протягом 1990-1992 років міжетнічні зіткнення переросли у відверту війну, у якій були вбиті тисячі людей з обох сторін, а десятки тисяч змушені покинути свої домівки. У 1992 році відкриті бойові зіткнення припинилися після підписання так званої Дагомиської угоди між Росією та Грузією. І хоча головною метою цієї угоди мали стати кроки з припинення бойових дій та економічного відновлення районів, що перебувають у зоні конфлікту, та створення умов для повернення біженців, ситуація перманентно загострювалась. Наявність великої кількості зброї у жителів Цхінвальського району, а головне – небажання Росії сприяти стабілізації Грузії, не давала жодних шансів на мирне вирішення цього конфлікту [8].

За схожим сценарієм розвивались події в Молдові, де на початку 1990-х років виникає конфлікт між центральною владою Молдови та самопроголошеною республікою Придністров'я, в ході якого було прийнято ряд договорів, здійснено безліч зустрічей на міжнародному рівні за посередництва в тому числі і європейської сторони, проте офіційний статус Придністров'я і досі залишається невизначеним.

Загалом у процесі врегулювання конфліктів, що виникли на територіях пострадянського простору розглядалося багато варіантів.

Зокрема, Московська (1992 р.) угода стосовно Придністров'я передбачала фіксацію конфліктуючими сторонами особливого статусу Лівобережжя Придністровського регіону в складі Республіки Молдова. Згідно з планом Козака, устрій Молдови мав трансформуватися в «асиметричну федерацію», до якої увійшли б на правах автономії Придністров'я та Гагаузія. Натомість, за президентським «планом Ющенка», оприлюдненим на саміті ГУАМ у квітні 2005 р., створення федеративного устрою в Молдові не передбачалося. Особливий статус Придністров'я мав бути закріплений Законом. Врегулювання конфлікту пов'язувалося з демократизацією Придністров'я, розташуванням у зоні конфлікту нового міжнародного миротворчого контингенту, моніторингом українсько-придністровського кордону з боку ОБСЄ. Проте, на відміну

від Молдови, парламент ПМР відхилив цей план: ідея демократизації розходилася з інтересами місцевого авторитарного режиму, а розширення миротворчого контингенту суперечило прагненню Росії зберегти за собою цілковитий контроль над ситуацією в невизнаній республіці [5, с. 21-22].

Починаючи з 1993 року, Рада Безпеки ООН прийняла чотири резолюції про врегулювання нагірно-карабаського конфлікту. Ці документи підтверджували територіальну цілісність Азербайджанської Республіки і вводили в обіг формулювання «Нагірно-Карабаський регіон Азербайджанської Республіки». Але, на жаль, ці резолюції були відкинуті Єреваном. В основі всіх цих резолюцій, а також рекомендацій Мінської групи ОБСЄ (США, Франція і Росія) лежить принцип непорушності суверенітету і територіальної цілісності держави. У 2009 році Мінська група запропонувала сторонам основні принципи врегулювання конфлікту: повернення окупованих територій навколо Нагірного Карабаху під контроль Азербайджану, надання Нагірному Карабаху проміжного статусу, гарантій безпеки, а також політичної, культурної та економічної автономії та самоврядування у складі Азербайджану, відмова від силового вирішення проблем у трикутнику Азербайджан – Вірменія – Нагірний Карабах і збереження Лачинського коридору, який з'єднує Вірменію з НКР, під контролем Вірменії. Однак усі ці пропозиції Єреван не прийняв [6].

Не менш суттєві кроки були здійснені Європейським Союзом щодо врегулювання російського – грузинського конфлікту. Особливу роль тут відіграла головуюча та той момент в ЄС Франція.

Так 12 серпня 2008 р. до миротворчого процесу залучився також президент Франції Н. Саркозі, який запропонував шість пунктів плану з мирного врегулювання згідно якого, кожна із сторін зобов'язалася:

- не вдаватися до застосування сили;
- остаточно припинити всі воєнні дії;
- забезпечити вільний доступ гуманітарної допомоги;
- повернути збройні сили Грузії в місця постійної дислокації;
- повернути збройні сили РФ на лінію, що передувала початку бойових дій, а до створення міжнародних механізмів, прийняття російськими миротворцями додаткових заходів безпеки;

- розпочати міжнародне обговорення питання майбутнього статусу Південної Осетії й Абхазії, а також шляхів забезпечення їхньої безпеки [11, с. 750-751].

Однак, не зважаючи на всі домовленості, 26 серпня 2008 р. Росія визнала незалежність Абхазії та Південної Осетії, водночас російські війська залишилися на території Грузії. Таким чином, РФ демонстративно проігнорувала план Саркозі, показуючи всіма своїми діями, що вона не заінтересована у врегулюванні кавказького конфлікту.

Аналізуючи причини провалу всіх зусиль, які були докладені до процесу по мирному врегулюванню конфліктів на пострадянському просторі, варто виділити наступні.

Внутрішня складова, яка проявляється в дефіциті відкритості й демократії в новостворюваних державах. У деяких випадках можна говорити й про матеріальні вигоди невизначеного статусу для частини правлячих еліт НД та їх «метрополій», які культивують «тіньову модель» соціально-економічного розвитку суспільства [5, с. 22]. Аналіз показує, що отримані напівлегальними схемами кошти витрачаються на споживання, а точніше на проїдання, на утримання штучних правоохоронних, адміністративних, митних і подібних систем [4, с. 11].

Другим надзвичайно важливим і в певній мірі вирішальним фактором, якій безпосередньо впливає на процес врегулювання конфліктів є позиція Російської Федерації.

Як потужний центр сили, безпосередньо задіяний у врегулюванні «заморожених» пострадянських конфліктів, Росія виходить із необхідності розв'язання їх із вигодою для себе. За відсутності такої можливості застосовується формула: ані остаточного врегулювання, ані одностороннього визнання. У цьому руслі задіяні різноманітні політичні прийоми: формуються так звані «пастки для діалогу» проведення повторних референдумів у Придністров'ї та Південній Осетії щодо незалежності, які об'єктивно ускладнюють переговорний процес; зміцнюються політичні режими в «невизнаних державах»; підтримується поступова, так звана «часткова суверенізація» Придністров'я, Південної Осетії, Абхазії та Нагірного Карабаху [5, с. 23]; витрачаються мільярди коштів для здійснення інформаційної пропаганди, з метою поширення шовіністичної ідеології «русского мира».

Крім того, розглядаючи мотивацію дій Російської федерації у зоні «заморожених» конфліктів слід враховувати те, що у зовнішньополітичному плані Росія не лише не відмовляється від відновлення статусу великої держави, а й все наполегливіше прагне і надалі залишитись впливовим центром формування всього геополітичного ландшафту Європи, особливо ж – Східної Європи та регіону Чорноморського басейну. Придністров'я й Південний Кавказ є важливими військово-стратегічними плацдармами Росії: присутність у Придністров'ї забезпечує їй вплив у Південно-Східній Європі та на Балканах, а контроль над розташованим на перетині Європи й Азії Закавказзям дає можливість просування вглиб Середнього і Близького Сходу, до басейнів Каспійського, Чорного і Середземного морів [1].

Не слід забувати і те, що через територію Південного Кавказу проходять значні потоки каспійської нафти, які Росія прагне контролювати, і таким чином намагається позбавити країни ЄС можливості отримувати додаткові джерела енергоносіїв з території Туркменістану і Азербайджану.

Особливість ситуації полягає і в тому, що жодна з російських миротворчих операцій не була санкціонована ООН. Нейтралітет Росії в абхазькому, придністровському і південно-осетинському конфліктах підлягав сумнівам міжнародної спільноти, і побідні сумніви не були безпідставними: Російська Федерація підтримувала сепаратистів, поставляла їм озброєння і допомагала в веденні бойових дій. Її миротворчі зусилля були направлені не стільки на політичне врегулювання конфліктів, скільки на припинення збройного протистояння і встановлення відносної стабільності на відповідних територіях [3, с. 30].

Ще одним не менш важливим фактором, який напрями впливає на процес врегулювання регіональних конфліктів є позиція, яку займають країни ЄС та США. Проте, оцінюючи ту політику, яку вони здійснювали і продовжують здійснювати в зонах даних конфліктів, можна з впевненістю говорити про її провальність і неефективність стосовно РФ.

Причиною цього є – інституційна криза та подальше руйнування міжнародно-правової системи (зокрема, поступовий демонтаж Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, криза процесу реформування ООН та інших міжнародних інститутів), що спричинює зростання напруженості у світі. Реальністю XXI ст. стало те, що напруга старих і нових конфліктів перевищує політичні й інституційні можливості міжнародного співтовариства чи окремих держав з їхнього розв'язання [7].

Доволі показовою в цьому відношенні є заява Президента Естонії Тоомаса Гендріка Ільвеса, з якою він виступив на Генасамблеї ООН, зокрема він зазначив: «Коли я звертався до цих зборів після російського вторгнення в Грузію в 2008 році, я попереджав про неприпустимість вибіркового застосування міжнародного права. Міжнародне право було порушено, однак дуже мало було зроблено. Шість років потому, в 2014, ми стали свідками повторення цього в Україні», – заявив естонський лідер. Ільвес додав, що ООН не змогла нічого зробити з грубим порушенням міжнародного права. «Заборона на використання сили для зміни меж лежить в основі Статуту ООН. Він був грубо порушений, втім ООН не змогла змінити ситуацію. Російська агресія в Україні триває досі. Грузинські й українські території перебувають під окупацією іноземних військ, а в Нагірному Карабаху і Придністров'ї залишаються заморожені конфлікти», – наголосив Тоомас Ільвес [10].

Іншим, не менш знаковим показником, який виражає кризу системи європейського співтовариства є позиція деяких країн ЄС, щодо російсько-українського протистояння.

Російсько-український збройний конфлікт сьогодні демонструє слабку згуртованість Європи перед зовнішніми загрозами, головною причиною чого, безперечно, є розбіжність інтересів країн – членів ЄС у питаннях їхніх зовнішньополітичних пріоритетів загалом, і на східноєвропейському напрямі зокрема. Головні інтереси більшості держав ЄС у східноєвропейському регіоні мають економічний характер, пов'язані з

енергетикою та доступом до ринків. Зацікавленість окремих держав Євросоюзу у співпраці з країнами Східної Європи впливає також з питань безпеки та міграції. Однак загалом можна говорити про традиційний для держав – членів ЄС дефіцит політичної волі і спільного інтересу зайнятих політикою щодо східних сусідів [9].

Виступаючи за зняття чи послаблення санкцій стосовно РФ, вони таким чином показують, що для них сьогодні набагато важливішими є економічні та політичні вигоди, які вони отримують від співпраці з Росією, ніж ті ідеї та ідеали, що закладені в статуті ООН та інших міжнародно-правових актах. При цьому, країни ЄС, які підтримують Росію сьогодні, повинні пам'ятати про наслідки такої підтримки завтра, тримаючи в пам'яті трагічні не тільки для Європи, але й всього світу наслідки, до яких призвела політика гітлерівської Німеччини та сталінської тиранії.

Отож, підсумовуючи, можемо зазначити наступне. «Заморожені» конфлікти, що виникли на теренах колишнього Радянського Союзу, характеризуються значною конфліктогенністю. Причиною цього є поперше складна внутрішня ситуація в даних регіонах, яка обумовлена непростими територіальними, етнічними, історичними та політико-економічними умовами. По-друге, надзвичайно важливим і в певній мірі визначальним залишається зовнішній фактор, а саме прагнення Росії, за рахунок проблемних регіонів зміцнити свої позиції зокрема як в східній Європі, в Чорноморському регіоні, так і на міжнародній арені загалом. Іншою не менш важливою проблемою, яка впливає на процес врегулювання конфліктів є відсутність консолідованої, а головне адекватної оцінки з боку Заходу, щодо дій і політики, яку здійснює РФ. Адже своєю невизначеністю і нерішучістю країни ЄС, таким чином спонукають путінській режим до створення нових «гарячих» точок по всьому світу.

Література

1. Алексейченко О. В. «Заморожені» конфлікти на пострадянському просторі: геополітичний вимір [Електронний ресурс] / О. В. Алексейченко. – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2305
2. Батрименко О. В. Способи врегулювання сучасних збройно-політичних конфліктів / О. В. Батрименко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Філософія. Політологія. – 2006. – №76-79. – С. 42-45.
3. Большаков А. «Замороженные конфликты» постсоветского пространства: тупики международного миротворчества / А. Большаков // Политика. – 2008. – №1. – С. 27-37.
4. Веселовський А. І. Врегулювання «заморожених» конфліктів: залучення європейських реалій / А. І. Веселовський; за заг. ред. Б. І. Гуме-

- нюка, В. Г. Цівального // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2007. – Вип. 13: Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний вимір. – С. 10-13.
5. Власюк, О. С. Проблеми врегулювання «заморожених» конфліктів у контексті розбудови нової архітектури безпеки в Чорноморському регіоні / О. С. Власюк; за заг. ред. Б. І. Гуменюка, В. Г. Цівального // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2007. – Вип.13: Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний вимір. – С. 20-24.
6. Жеребецький, Є. Нагірний Карабах: український урок закавказького конфлікту [Електронний ресурс] / Є. Жеребецький. – Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Nahirnyj_Karabah.htm
7. Киридон А. М. Причини російсько-грузинського конфлікту 2008 року: глобальний вимір [Електронний ресурс] / А. М. Киридон. – Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/07/kyrydon.htm>
8. Кушнірук Б. Російсько-грузинська війна: причина та наслідки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/138458-rosiysko-gruzinska-viyna-prichini-ta-naslidki.html>
9. Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту [Електронний ресурс] / Т. Сидорук // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 36(3). – С. 13-19. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36\(3\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36(3)_4)
10. Президент Естонії пояснив, чому агресія РФ дійшла до України, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uapress.info/uk/news/show/144814/>
11. Сухіашвілі Д. Роль Європейського Союзу у процесі врегулювання російсько-грузинського конфлікту / Д. Сухіашвілі // Гілея. – 2011. – №2. – С. 750-755.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 18.11.2016 р.
Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Климончуком В.Й.**,
д.політ.н., професором **Наумкіною С.М.** (Одеса)*

**"FROZEN" CONFLICTS OF THE FORMER SOVIET UNION,
AS AN EXPRESSION OF THE INSTITUTIONAL CRISIS
OF THE EU POLICY**

I. I. Zelmanovych

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
Ivano-Frankivsk, Shevchenka str., 57;
ph. +38 (068) 05-15-042; e-mail: ivanzel@i.ua*

In the article the main causes of the emergence of "frozen" conflicts in the former Soviet Union are analyzed. It is pointed out that despite the significant and important role played by the EU countries in conflict resolution; the Russian Federation here takes the key position, which tries to use seemingly local conflicts to implement its foreign policy strategy.

It is claimed that one of the most urgent and important issues that are on the agenda in international relations now is the issue of the effective resolution of armed conflicts. Since there exists many conflict regions in the world whose conflict for whatever reason cannot be solved.

The main attention is paid to the post-Soviet space, where the armed conflicts that emerged as far as the early 90's in Moldova, Georgia, Azerbaijan, though the conflicts were halted, but continue to exist in the form of the "frozen" confrontation.

For a better understanding of these conflicts, the causes of their occurrence, properly, the mechanisms which would contribute to their final resolution: the basic chronological stages of escalation of these conflicts, the main causes of the failure of the international law efforts that have been made to the process of peaceful resolution of these conflicts are revealed in the article.

It is pointed out that today the EU countries have appeared not to be ready for the aggressive policy conducted by Russia on the international stage, and the hostages of the policy are the majority of the former Soviet Union countries.

Key words: *conflict, «frozen» conflicts, post-Soviet states, conflicts resolution, Russian Federation, EU member states.*